

Sławomir Lewandowski, Andrzej Malinowski, Jacek Petzel

LOGIKA DLA PRAWNIKÓW

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY

Sławomir Lewandowski, Andrzej Malinowski, Jacek Petzel

LOGIKA DLA PRAWNIKÓW

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY

3. WYDANIE
ZAKTUALIZOWANE I ROZSZERZONE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa



Wolters Kluwer

WARSZAWA 2021

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Grażyna Polkowska-Nowak

Projekt okładki i stron tytułowych
Wojtek Kwiecień-Janikowski

prawoLubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-798-7
3. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przykopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

a

absolutyzm (łac. *absolutus* – zupełny, bezwzględny) – kierunek filoz. uznający → prawdę za wartość trwałą, niezmienną, absolutną; pogląd ten, przeciwstawiając się → relatywizmowi, stoi na gruncie obiektywnego charakteru prawdy; taki charakter ma w tym ujęciu także → fałsz; zwolennicy a. twierdzą, że treść zdania w sensie log. jest niezmienna i w związku z tym niezmienna jest jego wartość log. – prawda albo fałsz; wartość log. zdania jest przy tym niezależna od poglądów na nią poszczególnych osób; oznacza to, że o wartości log. decyduje wyłącznie obiektywny stan rzeczy, a więc to, co jest (obiektywnie) prawdą dla kogoś, musi być także prawdą dla innych, a co jest (obiektywnie) dla kogoś fałszem, musi być też fałszem dla innych, niezależnie od tego, kim są te osoby i jakie mają w tych kwestiach zapatrywania.

abstrahowanie – czynność myślowa polegająca na tworzeniu koncepcji ogólnej z pominięciem w rozumowaniu własności mało istotnych; z a. mamy do czynienia, gdy twierdzenie odnoszące się do danej nazwy odnosimy do innej nazwy, bardziej ogólnej niż dana nazwa, w wyniku pominięcia jakiejś cechy z treści tej nazwy i przejścia do zespołu cech, które są treścią nazwy bardziej ogólnej.

absurd (łac. *absurdus* – niedorzeczny) – wyrażenie w oczywisty sposób wewnętrznie niezgodne; wyrażenie jest a. wtedy, gdy pod względem gramatycznym jest zbudowane poprawnie (jest sensowne), a jego zro-

A

zumienie pozwala na stwierdzenie występującej w nim jawnej niezgodności, na przykład a. jest wypowiedź: „Ta liczba parzysta jest nieparzysta”; dla prawnika a. jest wypowiedź: „Każdy prokurator jest sędzią”; jeżeli a. jest zdaniem w sensie log. (a nie np. wypowiedzią niezupełną), to jest on zdaniem fałszywym, wewnątrznie kontradiktorycznym; prawnicy wykorzystują pojęcie a. w procesie wykładni (→ *argumentum ab absurdo*) lub w dyskusji poprzez tzw. redukcję do absurdu (→ prawo redukcji do absurdu).

adekwatność definicji – → definicja adekwatna.

agnostycyzm (gr. *ágnostos* – niepoznawalny) – kierunek filoz. głoszący całkowitą lub częściową niemożność poznania rzeczywistości przez człowieka; termin „agnostycyzm” został wprowadzony w 1863 r. przez T.H. Huxleya; postawa agnostyczna pojawiała się już w starożytności w poglądach gr. sceptyków (→ sceptycyzm).

agregat (łac. *aggregare* – gromadzić) – zbiór w sensie kolektywnym, mereologicznym; obiekt złożony z części składowych, składników, kawałków; każda jego część jest elementem zbioru będącego tym obiektem; w tak rozumianym zbiorze element elementu zbioru jest także elementem zbioru – stosunek bycia elementem jest w takiej sytuacji przechodni (np. Kodeks cywilny jest zbiorem czterech ksiąg, z kolei każda księga jest zbiorem tytułów, tytuły składają się z artykułów – zarówno księgi, jak i tytuły, a także artykuły są elementami całości określonej jako Kodeks cywilny – zgodnie z zasadą, że element elementu zbioru jest elementem zbioru); pojęciem przeciwstawnym jest zbiór w sensie dystrybutywnym (→ dystrybutywny zbiór).

aksjologia (gr. *áxios* – godny, cenny + *lógos* – słowo, nauka) – dział filozofii, nauka o wartościach rozumianych jako to, co cenne i pożądane; a. zajmuje się przede wszystkim określaniem natury wartości, tworzeniem ich hierarchii oraz badaniem sposobów ich poznawania; przedmiotem sporów jest odpowiedź na pytanie, czy wartość ma

charakter obiektywny czy subiektywny, absolutny czy względny; większa zgodność panuje natomiast w zakresie uznania pluralizmu (nie monizmu) wartości, co oznacza opowiedzenie się za istnieniem wielu różnego rodzaju wartości.

aksjomat (gr. *axioma* – wartość, podstawa) – twierdzenie uznane za oczywiste, przyjmowane bez dowodu; na gruncie systemów aksjomatyczno-dedukcyjnych – zdanie lub funkcja zdaniowa stanowiące bazową przesłankę, z której można, poprzez zastosowanie reguł inferencyjnych (→ reguły inferencyjne systemu), wyprowadzić inne twierdzenia danego systemu; przez pojęcie a. rozumiano również założenia stanowiące punkt wyjścia do dysputy filoz. (dyskusji dialektycznej); rozumienie a. jako twierdzeń pierwotnych, na podstawie których dowodzi się inne twierdzenia, zostało po raz pierwszy wprowadzone przez Arystotelesa.

aksjomatyczny system rachunku zdań – → rachunek zdań: system aksjomatyczny.

akt normatywny – akt organu władzy publ. wydany na podstawie posiadanej kompetencji prawodawczej, wysławiający normy prawne o charakterze abstrakcyjnym (→ norma abstrakcyjna) i generalnym (→ norma generalna); a.n. w pol. porządku prawnym są akty prawa powszechnie obowiązującego (Konstytucja, ustawy, rozporządzenia, ratyfikowane umowy międzynarod. i rozporządzenia Unii Europejskiej), akty prawa wewn. (zarządzenia i uchwały) oraz akty prawa miejscowego.

albo („albo... albo...”) – spójnik łączący dwa zdania połączone zarazem związkami niewspółprawdziwości i niewspółfałszywości (→ alternatywa rozłączna); związek między dwoma zdaniami połączonymi omawianym spójnikiem bywa również określany jako związek niezgodności zdań pod względem prawdy i fałszu; oznacza to, że zdanie złożone, zbudowane z dwóch zdań połączonych tym spójni-

kiem, jest fałszywe tylko wtedy, gdy mają one tę samą wartość log.; omawiane zdanie złożone jest natomiast prawdziwe wówczas, gdy zdania połączone spójnikiem „albo” mają różne wartości log.; prawodawca często błędnie używa spójnika „albo” dla oznaczenia innych związków o charakterze alternatywnym, stąd też określenie, w jakim znaczeniu użyto w tekście prawnym spójnika „albo”, wymaga każdorazowo analizy i często jej wynik jest niejednoznaczny.

algebra Boole'a – opracowany przez G. Boole'a aksjomatyczny system rachunku zbiorów, traktujący jako pojęcia pierwotne zbiór pusty „0”, działania na zbiorach „ \cap ” (iloczyn zbiorów), „ \cup ” (suma zbiorów), „ $-$ ” (różnica zbiorów) oraz przyjmujący następujące aksjomaty:

$$A \cup B \equiv B \cup A; A \cap B \equiv B \cap A; A \cup (B \cap C) \equiv (A \cup B) \cap C;$$

$$A \cap (B \cup C) \equiv (A \cap B) \cup C; A \cup \emptyset \equiv A; A \cup (A \cap B) \equiv A;$$

$$A \cap (B \cup C) \equiv (A \cap B) \cup (A \cap C); A \cap (A \cup B) \equiv A;$$

$$(A - B) \cup B \equiv A \cup B; (A - B) \cap B \equiv \emptyset.$$

Z podanych aksjomatów wyprowadza się wszystkie twierdzenia rachunku zbiorów, w których nie występuje relacja „ \in ” bycia elementem zbioru; zastosowania a.B. wykraczają szeroko poza teorię mnogości i dają możliwość wielu interpretacji, w szczególności podstawiając za zmienne A, B zdania, otrzymujemy rachunek zdań; ważne są interpretacje tej algebry w rachunku prawdopodobieństwa, teorii sieci elektrycznych, teorii wyszukiwania informacji i innych.

algorytm – skończony ciąg dokładnie określonych reguł postępowania (czynności) mający na celu rozwiązanie danego problemu lub wykonanie określonego zadania; istotą a. jest formalny charakter określonych przezeń operacji elementarnych polegający na tym, że można je wykonać mechanicznie bez odwoływania się do ich treści merytorycznej; postępowanie wyznaczone przez a. składa się z ciągu skończonej liczby operacji elementarnych, z których każda jest jednoznacznie określona, a ich realizacja nie wymaga dokonywania

jakichkolwiek ocen przez wykonawcę tych operacji; operacje elementarne mogą mieć charakter sformalizowany (np. działania przy rozwiązywaniu układu dwóch równań z dwiema niewiadomymi) lub niesformalizowany (np. czynności niezbędne do pobrania gotówki z bankomatu wykonywane przez osobę posiadającą kartę bankomatową i odpowiednie saldo lub limit kredytowy na rachunku tej karty); postępowanie według *a*. zawsze doprowadza do określonego rezultatu i każdy postępujący zgodnie z tym samym *a*. otrzyma taki sam rezultat nawet wtedy, gdy nie zna przeznaczenia *a*.

alibi (łac. *alibi* – gdzie indziej, w innym miejscu) – wnioskowanie mające na celu wykazanie niewinności osoby podejrzanej (oskarżonej) o popełnienie przestępstwa przez powołanie się na fakt, że ta osoba znajdowała się gdzie indziej w czasie, gdy dopuszczono się czynu zabronionego; *a*. jest przykładem wykorzystania w praktyce prawniczej prawa \rightarrow sylogizmu destrukcyjnego o postaci: $[(p \rightarrow q) \wedge \sim q] \rightarrow \sim p$, co obrazuje następująca wypowiedź: „Jeżeli Jan dokonał kradzieży z włamaniem do sklepu S, to był na miejscu przestępstwa w czasie jego popełnienia, ale (i) okazuje się, że w rzeczywistości był w tym czasie w innym miejscu (w kinie, u ciotki na imieninach czy w kolumbijskim więzieniu), co w konsekwencji oznacza, że nie dopuścił się tego występku”.

alternatywa (łac. *alternare* – wymieniać się) – zdanie, w którym występują jako spójniki takie wyrażenia, jak: „lub”, „bądź”, a także „albo”, względnie inne ich odpowiedniki. W zależności od sposobu użycia wyżej wymienionych wyrażen może oznaczać występowanie trzech różnych międzydaniowych związków prawdziwościowych: \rightarrow *a*. zwykłej, \rightarrow *a*. rozłącznej oraz \rightarrow dysjunkcji; związki te różnią się od siebie właściwościami log.; stąd też przy analizie tekstów prawnych należy zwracać szczególną uwagę na to, o które ze znaczeń wyrażających *a*. chodzi prawodawcy, zdarza się bowiem, że używa on zwrotów alternatywnych w niekonsekwentny sposób, co prowadzi do trudności interpretacyjnych.

W opracowaniu ujęto problematykę prawniczych zastosowań logiki w postaci zbioru syntetycznych haseł. Przedstawione zostały w szczególności takie zagadnienia, jak: podstawy logiki formalnej, semiotyki i pragmatyki, teoria pytań, teoria argumentacji, a także problematyka wykładni, stosowania prawa, wnioskowań i topik prawniczych. Wiele haseł zawiera przykłady nawiązujące do aktualnego stanu prawnego.

Ze względu na różnorodność prezentowanych zagadnień słownik będzie przydatny tym wszystkim, których interesuje problematyka poprawnego myślenia oraz poprawnego tworzenia, rozumienia i stosowania aktów prawnych: praktykom i teoretykom prawa i administracji, politologom i ekonomistom. Adresatami pracy są także studenci, dla których słownik ma stanowić doskonałą pomoc do powtórzenia, uzupełnienia i utrwalenia wiadomości z logiki.

Sławomir Lewandowski – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor uczelni w Katedrze Logiki i Argumentacji Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik tej Katedry; swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół problematyki teorii prawa, prawniczych zastosowań logiki, metodologii nauk prawnych i argumentacji prawniczej.

Andrzej Malinowski (1943–2021) – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, wieloletni kierownik Katedry Logiki i Informatyki Prawniczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; specjalista z zakresu teorii prawa, logiki, statystyki, informatyki prawniczej i teorii podejmowania decyzji, badacz polskiego języka prawnego.

Jacek Petzel – doktor habilitowany nauk prawnych, Katedra Logiki i Argumentacji Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; w pracy naukowej zajmuje się zagadnieniami z zakresu logiki, informatyki prawniczej, statystyki oraz problematyką budowy systemów sztucznej inteligencji w prawie.



ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMÓWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL